

METAFORA ÎN PSALMUL 79 (80)

EUGEN DORCESCU

Uniunea Scriitorilor din România. Filiala Timișoara

Cuvinte-cheie: *Biblia, Vechiul Testament, Psalm, Păstor, Vie, Metaforă.*

Cu destulă vreme în urmă, am dedicat, cum, de altfel, se cunoaște (ori se cunoștea) în mediile academice, multă energie și pasiune cercetării metaforei. Rezultatul (dincolo de încheierea încheierilor: „havel havalim”, „vanitas vanitatum” „todo es vanidad y dar caza al viento”): o teză de doctorat (*Structura lingvistică a metaforei în poezia română modernă*, Universitatea din Timișoara, 1975), un număr de lucrări (cărți sau studii în reviste specializate: *Metafora poetică*, Editura Cartea Românească, 1975; *Embleme ale realității*, Editura Cartea Românească, 1978, p. 84 – 89; *Simbolul artistic în „Cuvinte potrivite”, „Limba română”, 5, 1980 etc.) și, în cele din urmă, elaborarea unui concept integrat al tropului, a unei perspective globale, expusă sintetic și explicit (structură formală și structură semantică), a unui „model”, care s-a clarificat, s-a consolidat și s-a rotunjit treptat, și care poate fi găsit, într-o formă stabilă (ca să nu zicem definitivă) în capitolul I, intitulat *Metafora poetică*, din lucrarea noastră relativ recentă *Poetica non-imanenței*, Editura Palimpsest, București, 2009, p. 11 – 55. Așadar, dacă cineva este interesat, poate recurge la această carte, accesibilă și pe Internet.*

Reamintim, foarte pe scurt, componentele acestui *model metaforic*, configurația și dinamica sa. După opinia noastră, *metafora este expresia lingvistică a unei identificări ontologice*. Structurile ei formale elementare, **întotdeauna substantive**, sunt fie *coalescente*, fie *implicate (structuri metaforice simple)*. Deseori, însă, structurile

substantivale *contaminează* verbul și adjectivul, construind (ca urmare a unei viziuni artistice coerente) o *structură metaforică complexă*. Aceasta reproduce „figura”, „forma” a ceea ce numim, curent, realitate, altfel spus, reproduce „alcătuirea”, „structura” imanenței: acord activ, neliniștit, viu între *substanță, acțiune, calitate*. Fenomenul contaminării verbului și adjectivului de către substantiv (acord sintactico-stilistic) l-am numit *inducție*. Uneori, verbelor și adjectivelor induse li se adaugă un substantiv *grefat*, ori mai multe (care, la rândul-le, pot induce verbe și adjective). Grefa e o *prelungire* (o *extensie*) a metaforizării inițiale, o *acumulare semantică* (nu o contaminare).

Aceasta ni se pare a fi schema ideală a metaforei, în ce privește structurile formale. Analiza relevă, firește, o seamă de abateri de la acest tipar, abateri care, până la un punct, pot fi, ele însele, ordonate: coalescențe difuze, serii sinonimice, constelații metaforice, metafore implicate cu termenul figurat eliptic.

Cât privește *structura semantică*, ne oprim la trei mari capitole: *personificarea* (nonuman – uman), *de-personificarea* (uman – nonuman) și *transferul ontologic* (nonuman – nonuman). Toate trei derivă din releul tutelar *identitate – alteritate*, particularizându-l în diverse chipuri, așa cum probează, în desfășurările ei concrete, analiza componentială.

Avem de consemnat, în plus, *sinteza personificare – de-personificare*. În această sinteză vedem mecanismul profund al *simbolului* artistic. Altfel spus, în definirea noastră, *simbolul este expresia lingvistică a unei realități antro-po-cosmice*, a unui *anthropos – ergon*. (*Hyperion*, spre exemplu, este – simultan, și deopotrivă – individ uman și astru).

Tabloul metaforic propus de noi, în întregul său, ni se pare logic, întemeiat conceptual, suficient de bine argumentat, dissociativ (desparte inducția de grefă), precum și conform cu alcătuirea și devenirea lumii create, cu alcătuirea și devenirea, în timp și spațiu, a făpturii. De aceea, îndrăznim a-l crede mai operațional, mai eficient, în plan hermeneutic, decât cel derivat din viziunea lineară a

„metaforei filate”, în raport cu care este citat, mecanic, M. Riffaterre (*La métaphore filée dans la poésie surréaliste*, în „Langue Française”, 3, 1969). Să se vadă și Paul Ricoeur, *La métaphore vive*, Éditions du Seuil, Paris, 1975.

Modelul a fost dedus, extras, prin analiză, din creația unor mari autori români: Mihai Eminescu, Al. Macedonski, Tudor Arghezi, Lucian Blaga, George Bacovia, Al. Philippide, B. Fundoianu, Mircea Ciobanu etc. Procesul fiind bidirecțional, reversibil, același model metaforic a fost, ulterior, verificat și validat, în confruntarea lui cu opera altor și altor poeți, aparținând fie literaturii române, fie altor literaturi, îndeosebi celei franceze și celei spaniole.

În cele ce urmează, îi vom ilustra configurația și mecanismul, apelând la poezia sublimă a *Psalmilor* biblici – a unuia dintre ei, cel cu numărul 79 (80).

Iată textul, după *Biblia sau Sfînta Scriptură*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994, într-o limbă românească perfectă, încărcată de cutremur metafizic și de o indicibilă savoare:

Psalmul 79

1. Cel ce paști pe Israel, ia aminte! Cel ce povățuiești ca pe o oaie pe Iosif,
2. Cel ce șezi pe heruvimi, arată-Te înaintea lui Efraim și Veniamin și Manase.
3. Deșteaptă puterea Ta și vino să ne mîntuiești pe noi.
4. Dumnezeuule, întoarce-ne pe noi și arată fața Ta, și ne vom mîntui!
5. Doamne, Dumnezeul puterilor, pînă cînd Te vei mînia pe ruga robilor Tăi?
6. Ne vei hrăni pe noi cu pîine de lacrimi și ne vei adăpa cu lacrimi, peste măsură?
7. Pusu-ne-ai în ceartă cu vecinii noștri și vrăjmașii noștri ne-au batjocorit pe noi.

8. Doamne, Dumnezeul puterilor, întoarce-ne pe noi și arată fața Ta și ne vom mîntui.
9. **Via** din Egipt *ai mutat-o*; izgonit-ai neamuri și *ai răsădit-o* pe ea.
10. Cale ai făcut înaintea ei și *ai răsădit* rădăcinile ei și s-a umplut pămîntul.
11. Umbra ei și mlăditele ei *au acoperit* cedrii lui Dumnezeu.
12. *Întins-a* vițele ei pînă la mare și pînă la rîu lăstarele ei.
13. Pentru ce *ai dărimat* gardul ei și o *culeg* pe ea toți cei ce trec pe cale?
14. *A stricat-o* pe ea mistrețul din pădure și porcul sălbatic a *pășcut-o* pe ea.
15. Dumnezeul puterilor, întoarce-Te dar, caută din cer și vezi și *cercetează* **via** aceasta,
16. Și o **desăvîrșește** pe ea, pe care *a sădit-o* dreapta Ta, și pe **fiul omului** pe care l-ai întărit Ție.
17. *Arsă* a fost în foc și *smulsă*, dar de cercetarea feței Tale ei vor pieri.
18. Să fie mîna Ta peste **bărbatul dreptei Tale** și peste **fiul omului** pe care l-ai întărit Ție.
19. Și nu ne vom depărta de Tine; ne vei da viață și numele Tău vom chema.
20. Doamne, Dumnezeul puterilor, Întoarce-ne pe noi și arată fața Ta și ne vom mîntui.

Consemnăm un prim nucleu metaforic în primul verset:

Cel ce paști pe Israel, ia aminte!
 Cel ce povățuiești ca pe o *oaie* pe **Iosif**...

În unele ediții, în locul secvenței **Cel ce paști** apare „Păstorul” (lui Israel) (Pasteur d’Israël, Berger d’Israël, Pastor de Israel, Shepherd of Israel). Termenul propriu, subînțeles, este, desigur, **Yahvé**. Iar „oaie” (în alte traduceri, „turmă”; troupeau, rebaño, flock), este o grefă (inclusă într-o comparație) pe metafora primă („Cel ce paști” – Păstor). Cursivitatea sensului figurat e ambiguizată

de „povățuiești”, verb ce se acordă semantic cu termenul propriu corespunzător greței: Iosif. Pe de altă parte, Israel este depersonalizat de verbul „a paște”. Echivalența Yahvé – Păstor este frecventă în *Biblie*. Exemplificăm cu celebrul *Psalm al Păstorului* (22/23) (să se vadă și Ieremia 23, 3; Iezechiel 34, 12; 1 Petru 2, 25 ș. a.).

Acest prim segment metaforic are, cum se vede, o puternică rotire semantică, o ezitare între personificare și depersonificare ce ne fac a întrezări amplele orizonturi metafizice ale textului sacru.

Absolut clasică, însă, de manual, este suita metaforică ce se deschide o dată cu versetul 9. Termenul figurat **vie** („La vigne, allégorie familière aux prophètes, **Is 5, 1** +, *La Bible de Jérusalem*, p. 1002, notă infrapaginală) are aparența unei metafore implicate (poate fi interpretată și astfel), dar ea este, de fapt, o metaforă coalescentă cu termenul propriu subînțeles (prezent la distanță: fie înainte de termenul figurat – *Israel*; fie după acesta: *fiul omului, bărbatul dreptei tale*). **Vie** dezvoltă o extinsă ramificație de inducții și grefe, logic încheigate, perfect îndreptățite din punctul de vedere al înțelesului, o arborescență pe care am marcat-o pe text astfel: metafora inițială – bold; la fel – termenul propriu, plasat, imediat, la final, sau, departe, la începutul psalmului; inducțiile (prime sau secunde, verbale sau adjectivale – italic: grefele – subliniere). Aspectul formal este susținut de mișcarea continuă a sensurilor, lansată, la debut, pe direcția semică *uman – vegetal*.

Secvența are următoarea înfățișare:

(Israel, Iosif, Efraim, Veniamin, Manase)

-
9. **Via** din Egipt *ai mutat-o*; izgonit-ai neamuri și *ai răsădit-o* pe ea.
 10. Cale *ai făcut* înaintea ei și *ai răsădit* rădăcinile ei și s-a umplut pământul.
 11. Umbra ei și mlădițele ei *au acoperit* cedrii lui Dumnezeu.

12. *Întins-a vitele ei* pînă la mare și pînă la rîu *lăstarele ei*.
13. Pentru ce *ai dărîmat gardul ei* și o *culeg* pe ea toți *cei ce trec pe cale?*
14. *A stricat-o pe ea mistrețul din pădure și porcul sălbatic a păscut-o pe ea.*
15. Dumnezeuul puterilor, întoarce-Te dar, caută din cer și vezi și *cercetează via* aceasta,
16. Și o *desăvîrșește* pe ea, pe care *a sădit-o* dreapta Ta, și pe **fiul omului** pe care l-ai întărit Ție.
17. *Arsă* a fost în foc și *smulsă*, dar de cercetarea feței Tale ei vor pieri.
18. Să fie mîna Ta peste **bărbatul dreptei Tale** și peste **fiul omului** pe care l-ai întărit Ție.

Momentul de vîrf al evoluției semantice este generat de verbul „a desăvîrși”, în forma (o) *desăvîrșește* (pe ea) („**Și o săvîrșește pre ea...**”, în inegalabila tălmăcire din 1688 a *Sfintei Scripturi*). Acest verb (pe care l-am diferențiat grafic de celelalte) nu se mai adresează strict **viei** (logica nu îngăduie, decât cu oarecare dificultate, o asemenea asociere), ci, deopotrivă, **viei – om** (și **omului – vie**), adică unește, pînă la indistinție, personificarea și depersonificarea. Este o probă clară de geneză a simbolului, în accepțiunea dată de noi acestei noțiuni. De altfel, textele profetice însele, și nu doar ele, îi conferă **viei** un atare rol (Isaia 5, 7; Ieremia 2, 21; Iezechiel 19, 10; Osea 10, 1; Matei 20, 1; Ioan 15, 1; Apocalipsa 14, 18 etc.). Nu ne-am propus să aprofundăm, însă, acum și aici, acest vast domeniu. Ne-am limitat la a semnala contribuția enunțurilor metaforice la edificarea și la potențarea mesajului vehiculat de psalm.

Pe de altă parte, toate cele spuse mai sus, în modestul nostru eseu, și altele, multe, care, fără nici o îndoială, s-ar mai putea spune, și, probabil, se vor mai spune, cândva, constituie încă o dovadă peremptorie, în cazul de față chiar strălucită, că metafora este doritoare și capabilă de autoreproducere și de autometamorfoză. În plus, scrutarea metaforelor și aprofundarea simbolurilor biblice, cu mijloace profesioniste din unghi stilistic și lingvistic, nu doar reactivează, ci dau tărie, consistență, unor întrebări fundamentale

privind relația dintre materie și spirit, dintre spirit și conștiință, privind, cu alte cuvinte, misterul insondabil ce-i leagă pe actanții marii drame cosmice: Lume – Dumnezeu – Ființă umană.

12 mai 2014

*Confluente Literare, 12 iunie 2014;
Banat, 5-6, 2014; Națiunea, 9 septembrie 2014; Tabor, 9, 2014*

THE METAPHOR IN THE *PSALM 79 (80)*

(Abstract)

Key-words: *The Bible, The Old Testament, Psalm, Shepard, Vineyard, Metaphor.*

The author researches the linguistic structure of the metaphor in *Psalmul 79(80) / Psalm 79(80)*, according to a largely original analytical pattern, first proposed in a PhD thesis (1975) and refined in several papers in the following years, pattern comprising both the investigation of the formal structure, and the semantic dynamism of metaphorical terms and enouncements. In this case we are in the presence of two famous Biblical metaphors: *The Shepard* and *The Vineyard*.